

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА РОЛЬ ТА МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА РОЛЬ И МЕСТО МЕДИАЦИИ В УКРАИНЕ

MODERN LOOKS ARE TO ROLE AND PLACE OF MEDIATION IN UKRAINE

Анотація: у статті досліджується медіація як один зі способів вирішення правових конфліктів. Проаналізовано проблеми впровадження медіації в Україні. Визначено її характерні риси та особливості, а також процедура і тактика її проведення.

Ключові слова: медіація, правовий конфлікт, медіаційна процедура.

Аннотация: в статье исследуется медиация как один из способов решения правовых конфликтов. Проанализированы проблемы внедрения медиации в Украине. Определены ее характерные черты и особенности, а также процедура и тактика ее проведения.

Ключевые слова: медиация, правовой конфликт, медиационная процедура.

Annotation: in the article mediation is investigated as one of methods of decision of legal conflicts. The problems of mediation acceptability in Ukraine are analysed. Specific characteristics and also procedure and tactics of its realization were analyzed.

Key words: mediation, legal conflicts, procedure of mediation.

Вступ. На сьогодні медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів урегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору.

Постановка проблеми та аналіз літературних джерел. Актуальність

теми статті пояснюється необхідністю вивчення сучасних наукових поглядів щодо медіації – процедури альтернативного вирішення спорів, яка поширена в багатьох розвинених країнах світу, таких як Велика Британія, Франція, США, Німеччина, а також формується на території країн пострадянського простору. Зокрема, в таких країнах, як Білорусія, Росія, Казахстан уже є профільний закон, яким запроваджено інститут медіації та визначено правові основи надання послуг з медіації, практики мирного

врегулювання спорів позасудовими методами, що забезпечує баланс взаємовідносин між судовою системою та інститутом медіації.

Медіація передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору (конфлікту).

Питання, пов'язані з застосуванням медіації, досліджували такі вчені: В.М. Баранова, Р.П. Безпальча, Є.О. Борисова, Н.Л. Бондаренко – Зелінська, О.П. Беліков, О.М. Боброва, С.В. Васильчак, А.О. Борова, Г.І. Єрмоменко, В.В. Землянська, О.М. Лисенко, Т.О. Подковенко, Ю.Д. Притика, В.А. Жмудь, Н.Н. Леннуар, Л.В. Руснак, Е.М. Рунесон, Н.М. Прокопенко та ін.

Мета статті: запропонувати шляхи розвитку вітчизняного інституту медіації з урахуванням передового європейського досвіду.

Результати досліджень. Спір – словесне змагання, де кожна сторона, спростовуючи думку супротивника доводить свою правоту. Конфлікт – зіткнення сторін, поглядів, інтересів. У сучасних умовах, коли в державах СНД проводяться реформи з демократизації суспільних інститутів, усе більшого значення набувають альтернативні форми вирішення конфліктів і спорів.

На сучасному етапі існують три основні способи альтернативного розв'язання конфлікту: без залучення третьої сторони, посередництво, арбітраж. Метою цього дослідження є вивчення альтернативних способів вирішення конфліктів як найбільш ефективного інструменту розв'язання суперечок, розроблення заходів щодо їх розвитку в Україні.

Практика функціонування недержавної форми судочинства щодо розгляду господарських спорів показує її достат-

ньо прогресивний характер. Порівняно з державними судами загальної юрисдикції вона має низку переваг. Це, по-перше, оперативність вирішення спорів, сприяння тим самим господарському обігу, стабілізації господарських відносин, а отже і покращанню результатів господарської діяльності; по-друге, розширення можливостей реалізації права на судовий захист, а отже і розширення доступу людини до системи правосуддя; по-третє, обмеження монополізму державних судів, тобто зменшення корупційного тиску на суб'єктів господарювання; по-четверте, демократичність процесу розгляду спорів – обрання суду та суддів за згодою сторін, вплив останніх на формування правил розгляду спорів тощо.

Як показує практика, наявна нормативно-правова база третейського розгляду спорів не в повну міру відповідає потребам господарської практики. При цьому мається на увазі не тільки спеціальне законодавство про цю форму судочинства, але й інші нормативно-правові акти, що регулюють суміжні сфери суспільних відносин (діяльність державних судів тощо).

Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво; аналогічне значення мають слова «mediation» (англ.), «mediation» (фр). Кожний у межах свого розуміння може сформулювати свою дефініцію цьому поняттю. В соціальній психології вчені розглядають медіацію як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів. Х. Бесемер визначив медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони. Більшість визначає медіацію як певний підхід до розв'язання конфлікту, в якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес для того, щоб допомогти конфліктуючим сторонам дійти до взаємно прийнятного вирішення спірних питань [2].

У нашій державі використання медіації як способу вирішення корпоративних спорів має недовгу історію, оскільки

ки лише з 1994 р. починає формуватися мережа українських регіональних груп медіації, проводяться перші експерименти щодо її використання. На сьогодні діє Український центр медіації (УЦМ), що створений при Києво-Могилянській бізнес-школі. Головними напрямками його діяльності є навчання медіаторів та надання ними послуг. Основним завданням Центру є популяризація цього інституту в Україні. В 2006 році був виданий Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», де зазначається, що держава повинна сприяти розвитку таких недержавних інституцій, як третейські суди, посередники тощо, які допомагають залагодити спір, не доводячи його до суду [3]. До основ для запровадження медіації слід віднести також вітчизняний інститут примирення в процесуальному законодавстві (ст. 175 ЦПК України, ст. 78 ГПК України), які регламентують укладання між сторонами судового процесу мирової угоди.

Мирова угода – це особлива формальна письмова домовленість сторін судового процесу, що укладається з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і стосується прав та обов'язків сторін та предмета позову. Це угода, якою сторони замінюють свої спірні зобов'язання іншими, більш для них прийнятними.

Мирова угода застосовується в цивільному, господарському, а також адміністративному судочинстві. У кримінальному провадженні аналогом мирової угоди є угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а також угода між обвинуваченим і слідством.

Відповідно до законодавства мирова угода укладається винятково сторонами (позивач і відповідач), однак, виходячи з судової практики, треті особи, які заявляють самостійні вимоги, також мають право укласти мирову угоду (ст. 34 ЦПК)

У цивільному процесі сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Якщо мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява додається до справи.

У разі укладення сторонами мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

Мирова угода може укладатися представником у випадку, якщо він має відповідне повноваження. Суд не визнає мирової угоди у справі, в якій одну із сторін представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

В адміністративному процесі мирова угода, укладена між сторонами в адміністративній справі, подається в письмовій формі до суду, який ухвалив рішення у справі. Мирова угода, укладена між сторонами виконавчого провадження, або заява стягувана про відмову від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення.

Суд розглядає мирову угоду або заяву стягувана про відмову від примусового виконання в десятиденний строк у судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі.

За результатами розгляду суд може постановити ухвалу про визнання мирової угоди між сторонами у справі. Ухвалу суду за результатами розгляду мирової угоди або заяви стягувана про відмову від примусового виконання може бути оскаржено в загальному порядку.

У господарському процесі умови мирової угоди сторін викладаються в адресованих господарському суду письмових заявах, що долучаються до справи. Ці заяви підписуються відповідно позивачем, відповідачем чи обома сторонами. Про затвердження мирової угоди сторін господарський суд виносить ухвалу, якою одночасно припиняє провадження у справі.

У випадку невиконання стороною умов мирової угоди ухвала про її затвердження набуває сили виконавчого документа, на підставі якого інша сторона може ініціювати примусове стягнення. Від правильного процесуального оформлення цієї ухвали залежить ефективність її подальшого примусового виконання. Якщо ухвала суду про визнання мирової угоди – виконавчий документ, то примусення до виконання мирової угоди здійснюється в порядку виконавчого провадження. Якщо ухвала суду про визнання мирової угоди не є виконавчим документом, то примусення до виконання умов мирової угоди проводиться в судовому порядку шляхом подання позовної заяви про спонукання до виконання умов мирової угоди. У разі задоволення позовних вимог суд після набрання законної сили рішенням видає виконавчий документ, на підставі якого може бути відкрито виконавче провадження.

Ухвала суду про затвердження мирової угоди (не сама мирова угода) може бути оскаржена в загальному порядку.

Підставами такого оскарження можуть бути:

1. Відсутність поступок з обох сторін (дії сторін могли б розглядатися як відмова від позову позивачем або визнання позовних вимог відповідачем).

2. Недотримання вимог цивільного законодавства при визначенні взаємних прав і обов'язків.

3. Угода не стосується предмета позову.

4. Дії законного представника не відповідають інтересам особи, яку він представляє, тощо.

Ефективність медіаційної процедури визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її впровадження як основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду, що знаходить своє відображення в підписаній Україною Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії й їхніми державами-членами.

За останні роки медіація починає здійснювати активний розвиток на території України. Свідченням тому є створення в Україні низки громадських організацій, які здійснюють поширення медіації на території України. Це говорить про те, що в майбутньому медіація може бути одним з основних способів вирішення спорів у суспільстві.

Одним із перших законопроектів «Про медіацію», поданим до Верховної Ради України, був законопроект народного депутата Верховної Ради України О.І. Тищенко від 17.12.2010 № 7481. Відповідно до преамбули законопроекту він був покликаний створити правові умови здійснення медіації – попереднього судового, швидкого та ефективного способу вирішення спорів, де сторони мають рівні права і можливості, а медіатор виступає посередником, який сприяє налагодженню культури партнерських відносин. Цей законопроект був знятий з розгляду і відкликаний народним депутатом Верховної Ради України О.І. Тищенко [6]. В подальшому народним депутатом Верховної Ради України Я.П. Федорчуком було подано до Верховної Ради України законопроект «Про медіацію» під № 2425, якого теж спіткала така ж доля, як і законопроект народного депутата Верховної Ради України О.І. Тищенко, а саме 27.11.2014 законопроект був відкликаний із розгляду [7].

На сьогодні у Верховній Раді України знаходяться два законопроекти «Про ме-

діацію». Це законопроект під № 3665, поданий народними депутатами Верховної Ради України А. І. Шкрум, В. Ю. Пташник та іншими народними депутатами, і законопроект під № 3665–1, поданий народним депутатом ВРУ С. В. Ківаловим [8].

Відповідно до проекту постанови Верховної Ради України від 16.05.2016 прийнято за основу проект Закону України «Про медіацію» (реєстр. № 3665/П), поданий народними депутатами Верховної Ради України А. І. Шкрум, В. Ю. Пташник та іншими народними депутатами. Цією постановою Комітету Верховної Ради з питань правової політики та правосуддя було доручено доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням слухних положень проекту Закону України «Про медіацію» (реєстр. № 3665–1), поданого народним депутатом України С. В. Ківаловим, а також з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні.

Обидва законопроекти визначають, що медіація буде застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень.

Одним із важливих положень, які закріплені в обох законопроектах, є принципи проведення медіації, котрі відповідають європейським стандартам і на яких базується процедура проведення медіації, що відрізняє її від інших процедур урегулювання спорів. Це зокрема:

1) добровільна участь – означає, що сторони конфлікту беруть участь у медіації на умовах взаємного добровільного волевиявлення. Кожна зі сторін медіації має право відмовитися від участі у медіації на будь-якій із її стадій. Вчинення будь-якого тиску на сторони конфлікту

з метою проведення або припинення медіації забороняється;

2) нейтральність є важливим чинником ефективної медіації. Це означає, що медіатор не представляє інтереси жодної зі сторін процедури медіації. Він допомагає сторонам прийняти рішення, яке б задовольняло обидві сторони. Медіатор виступає ефективним комунікатором між сторонами;

3) незалежність говорить про те, що медіатор не залежить від сторін процесу. Цей принцип гарантує медіатору заборону втручання державних органів, будь-яких фізичних або юридичних осіб у процес медіації. У разі виявлення обставин, які можуть вплинути на його нейтральність, медіатор повинен вийти з процедури медіації;

4) конфіденційність процедур медіації – це один із ключових принципів медіації. В ньому закладено два аспекти конфіденційності, а саме захист інформації, повідомленої однією стороною медіатору, від розкриття цієї інформації іншій стороні та захист обговорення сторін у ході медіації від розкриття третім особам (зовнішньому світу).

Висновки. Виходячи з європейських принципів медіації слід зазначити, що медіація – це гнучка процедура. Вона може стати надзвичайно обмеженою, якщо прийнятий закон буде намагатись більш детально регулювати всі відкриті питання процедури медіації.

Отже, прийняття Закону України «Про медіацію» повинно закріпити на законодавчому рівні інститут медіації в Україні, що створить правову платформу для організації і проведення медіації в цілому, а також закріпить інші важливі положення, які будуть сприяти ефективному врегулюванню спорів (конфліктів) та розвитку інституту медіації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернативні способи вирішення конфліктів і спорів: проблеми і перспективи розвитку в Україні. *Молода наука. Право*. 2016. URL: [http:// meteosecrets.com/alternativni- sposobi- virishennya-konfliktiv-i-poriv-problemi-i- perspektivi- rozvitku-v-ukrayini.html](http://meteosecrets.com/alternativni-sposobi-virishennya-konfliktiv-i-poriv-problemi-i-perspektivi-rozvitku-v-ukrayini.html)
2. Бобак Оксана. Медіація як ефективний спосіб вирішення корпоративних спорів. *Науковий блог НаУ «Острозька Академія»*. 11.05.2012. URL: [http://naub.oa.edu.ua/2012/mediatsiva-vak-efektivny\)-sposib- vvirishennva-korporatyvnh-sporiv/](http://naub.oa.edu.ua/2012/mediatsiva-vak-efektivny-sposib-vvirishennva-korporatyvnh-sporiv/)
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984011>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)
5. Законопроект від 17.12.2010 № 7481 «Про медіацію», автор – народний депутат України О. І. Тищенко. URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39276
6. Законопроект від 26.06.2013 № 2425а «Про медіацію», автор – народний депутат України Я. П. Федорчук. URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637
7. Законопроект від 29.12.2015 № 3665-1 «Про медіацію», автор – народний депутат України С. В. Ківалов. URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57620
8. Законопроект від 17.12.2012 № 3665 «Про медіацію», автори – народні депутати України А. І. Шкрум, В. Ю. Пташник, О. І. Сироїд, Б. Ю. Береза, С. О. Алексеев, Л. О. Ємець, О. С. Сотник. URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
9. Законопроект від 16.05.2016 № 3665/П Постанови про прийняття за основу проекту Закону України «Про медіацію», автори – народні депутати України Р. П. Князевич, В. П. Яніцький, С. О. Алексеев, О. М. Черненко. URL: [http://w 1.ci.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc4_1?pf3511=59098](http://w1.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59098)